

wie uprościło postępowanie w diecezji, znosząc proces apostolski we wszystkich sprawach na wzór spraw historycznych. Poza tym nowe ustawodawstwo, także na wzór spraw historycznych uregulowanych jeszcze za Piusa XI, stworzyło warunki do większego udziału biegłych historyków we wszystkich sprawach, również zwyczajnych (konstytucja *Divinus perfectionis Magister*, III, 13). W uwadze końcowej, dostrzegając problem męczenników systemu komunistycznego (s. 301), Autor słusznie postuluje potrzebę opracowania ogólnego studium monograficznego na temat wrogięgo religii charakteru tegoż systemu totalitarnego. Byłoby ono niewątpliwie pomocą przy prowadzeniu spraw męczenników z tego okresu.

Dodatkowym plusem pracy jest bardzo jasny, przejrzysty język. Opisy faktów męczeństwa poszczególnych osób są na tyle krótkie, że nie rozbijają toku wywodu Autora, lecz jedynie przyczyniają się do łatwiejszego wyciągnięcia wniosków. Szeroko rozbudowany system przypisów sprawia, że każde twierdzenie można łatwo sprawdzić, a zainteresowany szczegółami wywodów może je sobie poszerzyć przez odnalezienie odpowiednich akt oryginalnych. Praca, jak już wspomniano, a co należy szczególnie podkreślić, oparta jest w większości na doskonałym materiale źródłowym, tj. wotach konsultorów teologów i historyków w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, którzy występują tutaj jako znawcy przedmiotu i można ich nazwać biegłymi sądowymi w szerszym znaczeniu. Te walory sprawiają, że lektura niniejszej pracy osobom zainteresowanym prowadzeniem spraw męczenników może okazać się pomocną, a nawet niezbędną, gdyż pozwala poznać najnowszą praktykę Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych w tym przedmiocie.

Ks. Henryk Misztal

Wojciech G ó r a l s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Prawnicze „Iuris” 2000, ss. 178.

Autor publikacji, Ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski, jest obecnie kierownikiem Katedry Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i prorektorem tej uczelni oraz kierownikiem Katedry Prawa Kanonicznego w Wyższej Szkole Handlu i Prawa w Warszawie. Był negocjatorem Konkordatu Rzeczypospolitej Polskiej ze Stolicą Apostolską w 1993 r. Należy do kilku towarzystw naukowych, redaguje także rocznik „Ius matrimoniale”. Przewodniczy Sekcji Kanonistów Polskich oraz jest sędzią w Sądzie Biskupim w Płocku. Opublikował ponad 670 prac naukowych, w tym 24 książki, głównie z zakresu kanonicznego prawa małżeńskiego.

Monografia *Kanoniczne prawo małżeńskie* została podzielona na 17 rozdziałów. W rozdziale p i e r w s z y m – „Jurydykacja Kościoła nad małżeństwem” (s. 11-

16) – Autor ukazał uwarunkowania historyczne instytucji małżeńskiej, poczynając od działań władzy świeckiej, aż do ukonstytuowania się jurysdykcji kościelnej i rozwiązania konkordatowego. W rozdziale *d r u g i m* – „Przedmiot prawa małżeńskiego” (s. 17 n.) – omówił instytucję małżeństwa w kodeksie pio-benedyktyńskim oraz w ustawodawstwie Jana Pawła II. Autor podkreślił, iż Kodeks z 1983 r. ukazuje małżeństwo w sposób bardziej ludzki i rozszerza liczbę tytułów nieważności małżeństwa, a także zwraca uwagę na ducha ekumenicznego. W rozdziałach *t r z e c i m* – „Pojęcie i rodzaje małżeństwa” (s. 19-29) – *i c z w a r t y m*, zatytułowanym „Istotne przymioty małżeństwa” (s. 30-33), ukazał soborową wizję małżeństwa jako „wspólnotę całego życia”. Zwrócił on uwagę na przymioty małżeńskie, tj. jedność i nierozzerwalność, oraz zaakcentował sakramentalność i wymiar społeczno-indywidualny małżeństwa, a także omówił rodzaje małżeństw. W rozdziale *p i ą t y m* – „Rola zgody małżeńskiej w powstawaniu małżeństwa, jej natura i przedmiot” (s. 34-39) – Autor omówił sprawę zgody małżeńskiej, jej naturę i przedmiot jako przyczynę sprawczą małżeństwa. W kolejnym, *s z ó s t y m* rozdziale – „Miłość a zgoda małżeńska” (s. 40-43) – Autor podkreślił personalistyczne elementy małżeństwa w świetle doktryny teologii i prawa kanonicznego, a także w orzecznictwie trybunałów kościelnych. Stwierdził, iż orzecznictwo Roty Rzymskiej, oparte na praktyce Sygnatury Apostolskiej, wyraża stanowisko, że miłość małżeńska (pełne oddanie się współpartnerowi) odgrywa istotną rolę w konstytuowaniu się wspólnoty małżeńskiej, ale nie jest elementem prawnym wymaganym do ważności konsensu małżeńskiego. Miłość małżeńska nie jest czynnikiem w porządku prawnym konstytuującym wspólnotę życia małżeńskiego, lecz jedynie elementem uzupełniającym (choć bardzo ważnym, kierowanym przez wolę), sprzyjającym pełnemu oddaniu się kontrahentów, wyrażonym w konsensie małżeńskim. W rozdziale *s i ó d m y m* – „Przyrzeczenie zawarcia małżeństwa (Zaręczyny)” (s. 44 n.) – wskazał on na szczegółowe przepisy zawarte w instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa i podkreślił aspekt duszpasterski. W rozdziale *ó s m y m* – „Przeszkody małżeńskie w ogólności” (s. 46-56) – omówił rodzaje, funkcje, podmiot i podział przeszkód oraz dyspensowane od nich. W kolejnym, *d z i e w i ą t y m* rozdziale – „Poszczególne przeszkody” (s. 57-76) – wyliczył przeszkody, uwzględniając nowelizację w zakresie prawa partykularnego i konkordatowego, a w rozdziale *d z i e s i ą t y m* – „Przeszkody małżeńskie w prawie kanonicznym i w prawie polskim” (s. 77-80) wyszczególnił przeszkody w prawie polskim, ukazując podobieństwa i różnice zachodzące między ustawodawstwem kościelnym i polskim.

Zgoda małżeńska jako przyczyna sprawcza (pełna zdolność podmiotu do jej podjęcia, jak również konieczność wyrażenia jej na zewnątrz w zakresie działania rozumu i woli) wymagana jest przez prawodawcę kościelnego do ważności sakramentu. Tej kwestii poświęcił Autor rozdział *j e d e n a s t y* – „Zgoda małżeńska” (s. 81-114) – omawiając poszczególne wady woli z uwzględnieniem najnowszej jurysprudenencji rotalnej. W rozdziale *d w u n a s t y m* – „Sposób wyrażenia zgody małżeńskiej i domniemanie o jej trwaniu” (s. 115-119) – Autor przedstawił wymogi wyrażenia zgody małżeńskiej i stwierdził, iż niezbędne jest uzewnętrznienie zgody małżeńskiej, stanowiące wyraz przekazania do wiadomości drugiej strony decyzji w sprawie zawieranej umowy małżeńskiej, podkreślając jasny sposób jej wyrażania.

W rozdziale *t r z y n a s t y m* – „Forma zawarcia małżeństwa” (s. 120-133) – Autor omówił pewne formalności, które są niezbędne do ważności zawartego małżeństwa. Podkreślił, iż wymagana jest przez prawodawcę forma zwyczajna, czyli małżeństwo musi być zawarte wobec asystującego świadka urzędowego (ordynariusza miejsca albo proboszcza, albo wobec kapłana lub diakona delegowanego przez jednego z nich) i dwóch świadków zwykłych. Omówił formę nadzwyczajną oraz zapis w księgach metrykalnych. Natomiast w rozdziale *c z t e r n a s t y m* – „Zawarcie małżeństwa «konkordatowego» w Polsce” (s. 134-152) – omówił dwa równorzędne sposoby zawarcia małżeństwa. Pierwszy polega na złożeniu oświadczeń o zawarciu związku małżeńskiego wobec kierownika USC, drugi zaś na złożeniu przez osoby zawierające związek małżeński podlegający prawu kościelnemu albo związkowi wyznaniowemu oświadczeń wyrażających wolę wywołania przez to małżeństwo skutków cywilnych. Autor określił także tryb zawarcia małżeństwa konkordatowego. Podkreślił, iż wywarcie skutków cywilnych przez małżeństwo wyznaniowe nie występuje automatycznie, co oznacza, że gdy wola ich uzyskania nie zostanie wyrażona, małżeństwo wywoła skutki związku wyznaniowego, a osoby takie będą traktowane przez prawo polskie jako pozostające w konkubinacie. Dopiero sporządzenie aktu małżeństwa w USC stanowi niezbędny warunek do osiągnięcia przez małżeństwo wyznaniowe skutków uznanych w prawie polskim. W uwagach krytycznych Autor wymienił problemy, które mogą powstać wskutek śmierci jednej ze stron przed zapisem w USC, problemy natury majątkowej, zapisu dziecka urodzonego przed wpisem. Autor zasugerował rozwiązanie problemu przez rezygnację z zapisu w art. 1, § 2 KRO ze słów: „i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa”.

Autor w rozdziale *p i ę t n a s t y m* – „Małżeństwa mieszane” (s. 153-161) – podał przepisy regulujące zawarcie małżeństw między stronami, z których jedna jest katolicka, druga zaś należy do Kościoła lub wspólnoty kościelnej nie mającej pełnej łączności z Kościołem katolickim. Podał wymogi formalne prawa kodeksowego i wskazówki Konferencji Episkopatu Polski.

Dwa ostatnie rozdziały: *s z e s n a s t y* – „Rozwiązanie małżeństwa niedopełnionego i separacja małżonków” (s. 162-169) – i *i s i e d e m n a s t y* – „Postępowanie sądowe o stwierdzenie nieważności małżeństwa” (s. 170-174) traktują o rozwiązaniu małżeństwa niedopełnionego, separacji małżonków i postępowaniu sądowym w sprawie stwierdzenia nieważności małżeństwa. Autor przedstawił rys historyczny i procedurę postępowania sądów kościelnych w sprawie orzekania ważności małżeństw.

Publikacja zawiera Bibliografię (s. 175-178), która przedstawia podstawowy zakres literatury omawianego przedmiotu, w większości obcojęzycznej.

Książka jest praktycznym komentarzem do przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. z dziedziny prawa małżeńskiego. Ponadto uwzględnia prawo partykularne kościelne i świeckie w Polsce. Prezentowana praca umożliwia pogłębienie wiedzy z problematyki małżeńskiej wśród duszpasterzy i prawników, zapoznaje z odrębnym od państwowego oryginalnym, a przy tym uniwersalnym, porządkiem prawnym w odniesieniu do instytucji małżeńskiej w społeczności państwowej i kościelnej.

Ks. Stanisław Tymosz